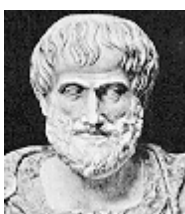

JIŘÍ ADAMEC
FILOSOFICKÝ SEMINÁŘ
KATEDRA TEORIE

VĚDOMÍ A NEVĚDOMÍ
PODPRAHOVÉ FUNKCE NAŠÍ PSYCHIKY
PSYCHOANALÝSA V PRAXI

Jiří Adamec

BRNO 2021

VĚDOMÍ A NEVĚDOMÍ
PODPRAHOVÉ FUNKCE NAŠÍ PSYCHIKY
PSYCHOANALÝSA V PRAXI

Jiří Adamec

BRNO 2021

© Jiří Adamec
Filosofický seminář – katedra teorie
ISBN 978-80-87234-113-X

Předkládaný text nemá redakční úpravu a korekturní zpracování. Tímto se omlouváme za případné tiskové nedostatky, které mohly uniknout naší pozornosti.

*Pořád je to stejné, život je prostě, jen neustálá práce
na sobě samém*

Ú V O D

Co si ve skutečnosti uvědomujeme a co je v našich prožitcích, dále i motivech, myšlení, sebereflexi a ve výsledném chování vlastně nevědomé, podprahové? Sigmund Freud (1856 – 1939) objevu nevědomí přisuzoval individuálně vysoký význam, podílející se na veškerém psychickém dění jednotlivce. Carl Gustav Jung (1875 až 1961) potom mimořádně silný dopad kolektivního nevědomí učinil základem své archetypální psychologie osobnosti, ale i celých kulturních, mytologicko-náboženských a filosofických dějin člověka. Oba pracovali s tímtož problémem. Freud nevědomí učinil klíčovým nástrojem pro vlastní psychoanalytickou techniku, aby mohl léčit duševní poruchy. Jung poukazy na archetypální základy naší psychiky, doplnil Freuda o poznatek toho druhu, kterým je dnes možné psychoanalýsu aplikovat rovněž na vysvětlující mechanismy v souvislosti s přítomně se odehrávajícími celospolečenskými událostmi. Jak Freud, tak Jung totiž zůstávají ve shodě, co se týče poznatku, že veškeré lidské bytí se odvíjí od kontrastu mezi individuálním a celospolečenským způsobem myšlení.

Myšlení samo o sobě je tedy tím, co člověku poskytuje základní pramen života. Myšlení je tak vůbec kritériem naší existence, je kritériem obecné platnosti, neboť je to pouze a jen myšlení člověka, které tomu, co má pro něj míti smysl, nabývá jej právě proto, že je to myšlení, které činí zájem po bytí, sobě vlastním předmětem.

V předložené knížce půjde o nahlédnutí do kontextu individuálního (Freudem popisovaného) vědomí a nevědomí společně s popisem Jungova individuálního či kolektivního vědomí a nevědomí na pozadí jím zdůrazňovaných kulturních znaků. Dále v souvislosti s individuální konzultační prací si ukážeme, které významné opěrné body lze zdůraznit, abychom si právě ony vědomé a nevědomé, individuální nebo individuálně kolektivní či kolektivní a sociálně podmíněné pohnutky uvědomovali, co by součást klientových výpovědí o sobě samém.

*Jiří Adamec, Brno
červen, 2021*

§1. SIGMUND FREUD O VĚDOMÍ A NEVĚDOMÍ

První uveřejnění vztahu pojmů vědomí a nevědomí zakladatel psychoanalýzy předkládá v roce 1895, a to v textu nazvaném *K psychoterapie hysterie* (III. oddíl zmíněného pojednání), který se stal později součástí Freudovy práce *Studie o hysterii*, kam vřazuje rovněž dodnes populární *Chorobopisy*. Všechny uvedené texty vznikaly mezi lety 1893 až 1895. Jejich obsah, stejně jako – tak zvané, *Předběžné sdělení* (1893) a pojednání o úzkostných neurózách či sexualitě v souvislosti s hysterií, tvoří základ prvního svazku Freudových *Sebraných spisů* (*Gesammelte Werke*), zahrnujících potom většinu jeho textů z let 1892 až 1899.

Na myšlenkový pochod hysterické osoby, i kdyby sahal až do nevědomí, můžeme totiž, pokud jde o spojitost a dostatečnou motivaci, klást tytéž požadavky s jakými bychom přistupovali k normálnímu jednotlivci. Není v moci neurósy tyto vztahy uvolnit. Jestliže předstatvová spojení u neurotiků, a zvláště u hysteriků budí jiný dojem, jestliže se tu zdá, že vzájemnou intenzitu různých představ nelze vysvětlit pouze z psychologických podmínek, pak lze říci, že jsme důvod tohoto zdání právě už poznali, že dovedeme označit, v čem tkví, totiž v existenci skrytých, nevědomých motivů. Smíme tedy takové tajné motivy předpokládat všude tam, kde lze prokázat takovýto skok v souvislosti, kde není dodržena normální míra přiměřené motivace (cit., Sigm. Freud, Vybrané spisy, sv. II., Praha 1969, str. 157-158).

Toto první uvedení vztahu vědomí a nevědomí do souvislosti s psychoanalytickým pohledem na organizaci neurós, nám Freud představuje tedy již od samého začátku jako dynamickou složku, která se významně podílí na celé struktuře a tvorbě základní symptomatologie duševních poruch (*úzkost, deprese, neurósa, obsedantně-kompulsivní porucha, schizofrenie*), společně se založeným konfliktem, ve kterém se, zejména oblast nevědomí

chápe jako reservoár všech neřešených, tedy traumatických zážitků, majících zájem prosadit se do vědomí a v novém, aktuálním emočním zpracování, se odplavit.

Druhým zásadním spisem psychoanalytického vztahu o vědomí a nevědomí je potom *Výklad snů*, 1899 a méně známý text s názvem: *O snu*, 1901. Jestliže se předchozí texty věnovaly otázkám vědomí a nevědomí jako obecně platnému přístupu k neurózám, jsou to zejména, právě uvedené práce, které tento problém prohlubují a ukazují na možnosti technik přístupů, kterými lze tohoto vztahu terapeuticky využívat, a to v konkrétních případech duševních poruch.

V roce 1904 se Freud dále rozhodl k vydání spisu *Psychopatologie všedního dne*. Tady poukázal na řady, tak zvaných chybných úkonů. *Přeříkávání, mylné čtení, zapomínání vlastních jmen*, pokud představují jistou pravidelnost výskytu, poukazují na *nevědomé* pohnutky sloučovat nebo rozdělovat v asociačních pochodech vjemy a *nevědomým* způsobem tak upozorňovat na neurocistní pozice, narušující jinak normální život člověka. V déletrvajícím výskytu jsou potom tyto chybné úkony součástí i hlubších problémů, jako například předzvěstmi deprese nebo obsedantně-kompulsivní poruchy či schizofrenie.

V základním nastavení tyto chybné úkony referují o neutěšených mezilidských vztazích, stejně jako o nevyrovnaném vztahu k sobě samému. Chybné úkony jednak mohou předcházet propuknutí duševní poruchy, nebo jsou dále jejich, a to zpravidla všech, doprovodnou součástí.

Patrně Freudův nejkontroverznější spis: *Tři pojednání teorii sexuality* (1905) odhaluje *nevědomé jednání člověka na úrovni pudů*. Tento výsledek jeho bádání mu odborná, ale i laická společnost, dlouho nechtěla uznat, ale i odpustit. Bylo to z toho důvodu, že Freud zde nastiňuje povahu lidského života jako plně závislou na pudech

a jejich nevědomém prolínání do kulturního života lidí, s poukazem na převládající vlivy elementární sexuality.

Od tohoto roku potom, už všechny Freudovy práce, představovaly jednu velkou řadu spisů, zabývajících se vztahem vědomí a nevědomí: *Vtip a jeho vztah k nevědomí* (1906), *Totem a tabu* (1912), *Já a Ono* (1921) a mnohé další. Patrně nejsystematičtější rozvrh *vědomí a nevědomí* Freud učinil svým veřejným vystoupením mezi lety 1915 až 1917, když pořádal, ve Vídni, své slavné *Pednášky k úvodu do psychoanalýsy*, na které potom navazovala ještě tak zvaná: *Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýsy* (1932). Zde všude již bez jakéhokoli zdržování poukazuje na vztah vědomí a nevědomí a jejich význam zejména jako určující faktor normy a patologie ve struktuře psychiky člověka

§2. CARL GUSTAV JUNG O VZTAHU VĚDOMÍ A NEVĚDOMÍ

Na začátku dvacátého století, po studiích medicíny, se mladý Jung stal horlivým obdivovatelem Sigm. Freuda. Ve spolupráci se svým kolegou Riklinem se vrhal do experimentálních výzkumů asociací a potvrzoval Freudovo určení mocného vlivu nevědomí na motivy a pohnutky, utvářející život člověk, nikoli vždy v jeho doměle racionálním, a tedy plně svým vědomím dozorovaném životě. Veškeré Jungovo dílo se tak stalo následně jednou velkou studií o nevědomí. Tím, že se Jung sám stal předmětem hluboké psychoanalýsy (viz, jeho sebereflexe: *Červená kniha*, 1912 – 1956), kterou si tak vynutila jeho vlastní vtíravá deprese, dochází nakonec sám k přesvědčení, že nevědomé vlivy se skrývají za nejstaršími kulturními, morálními znaky, které v člověku a ve společnosti pulsují od nepaměti. Tyto archaické, archetypální významy, jsou tím, co určuje naše nevědomé pochody, kterým v podstatě není, jak uniknout. Ty samy si podržují nemálo ze své spřízněnosti se sexualitou a pudovostí

obecně, ovšem již ne v takovém nastavení, jak to tvrdil Freud. Morálka a sexualita tak v archetypové psychologii Junga představují dvě, paralelně jdoucí řady významů, na kterých je struktura osobnosti člověka postavená, ať ve vědomé nebo nevědomé pozici, a samozřejmě také v normě či patologii. Na některé další detaily v otázkách vztahu vědomí a nevědomí, bude dále poukázáno popísem níže v textu této knížky.

§3. O VĚDOMÍ A NEVĚDOMÍ V TAK ZVANÉM NORMÁLNÍM ŽIVOTĚ ČLOVĚKA

Otázka vědomí a nevědomí nemá nic společného s romantickou psychologií hledačů pravdy, zaměřených na absolutní psychické dobro nebo zlo, které se nám snaží často vnutit svými naivními, černobílými názory, plnými andělů a nekonečných krás i nadějí života v nekonfliktní přírodě, spojené s kosmickými silami, nadto vyplňovanými ještě, ke všemu tomu balastu, také anděly či jinými, metafysickými výmysly.

Vědomí a nevědomí představují nekompromisní skutečnost, autonomně se odvíjející psychické reality. Vědomí a nevědomí jsou obsahem každého člověka.

Vědomí směřuje člověka, za přísunu reflexe, že existuje on sám a svět jeho okolí k tomu, aby byl schopen obstát v takových okolnostech, na které stačí, svojí inteligencí, jejich provazováním v kontextu mezi vlastní zkušeností se sebou samým a, se světem, v němž pobývá. Uvědomovaná realita mého *Já* a *světa mého okolí*, tj. vše, co je mému vědomí poskytováno k evidenci.

Nevědomí zahrnuje celou škálu těch okolností, které nebylo mé vědomí prozatím schopno zpracovat (svět mého okolí je bohatější, než je možnost toto vše zahrnout do uvědomovaných událostí).

Doměnkou je v souvislosti s výše uvedeným vymezením o vědomí a nevědomí potom všechno, co je myšleno za tuto hranici. Potom to také znamená, že v psychopatologii máme, co dočinění, s vyzvedáváním nevědomím prosazovaných pohnutek, co by přesvědčením o jediné a *pouze tímto nevědomím presentované realitě*, která se přitom má jako *pouhý obraz skutečnosti*, bez uznání reality samotné.

Nevědomé zdůraznění pohnutky je *prázdná*, a zpravidla jen *emoční skutečnost*, odehrávající se v jediném subjektu, co by *pravda o sobě samém*.

§4. ÚZKOST A NEVĚDOMÍ

Nyvykli jsme si již zcela bezpečně na to, že slova jako vědomí a nevědomí používáme v mnoho významovém podání. Psychoanalytický slovník, stejně tak i v jiných terminologických znalostech není v běžném jazyce ničím cizím. A je to dobře. Usnadňuje to potom obecnou obeznámenost s mnohými pravidly psychoanalytického přístupu k psychicky obtížným tématům v každodenním životě. Na druhé straně, může takový populární slovník zametat stopy, jestliže se vnutí psychická tíseň pomalými kroky a ovlivní kvalitu života, až k nepoznání. Jde například o slova jako: *nervozita, deprese* nebo *smutek, truchlení, schizofrenie*. Běžný výskyt této terminologie mnohdy, se svými až slangovými obměnami (například *depka, schíza...*), udělá potom z jinak vážné symptomatologie neškodnou hračku! To, že má psychopatologie něco jako: *veřejné mínění* je dnes už dobře známou věcí oboru. Přitom veškerý soukromý a veřejný život je nesen poměrně vážnými kritérii zejména *úzkostlivosti* (obecně a nesprávně – *strachem*).

Úzkost vyplývá z celkové nevědomé pozice. To znamená, že se člověk v každodenním životě nachází v situaci nejistot, o kterých nemůže říci nič určitěho. O strachu

ano. Neurčitost nejistot je vytvořená z do vědomí uložených obav o selhání tam, kde jsou evidována naše slabá místa, tak jak jsme jim nedokázali čelit v normálních vývojových fázích. Tyto nenápadné, a proto často sdílením udržované obecné rysy nejistot (například v sociálním životě), jsme se naučili brát jako samozřejmost.

Někdy s úzkostmi člověk zachází tak, jak se mu to hodí. Mnohdy totiž to, co je reálnou úzkostí jmenuje jako intuici. To, ale může způsobit nemálo obtíží. Představme si úzkostlivou ženu, která se točí v neutěšených a nikdy nerozvinutých vztazích, se stále opakujícími se rozchody, které bude pravidelně interpretovat slovy: *doposud jsem měla vždycky intuici, že ten vztah nebude za nic stát*. Při psychoanalytickém rozboru její, tak zvané „intuice“, bylo nakonec rozpoznáno, že se rozvinutí vztahů ve skutečnosti brání proto, že vídala ve své primární rodině, jak se rodiče neustále rozcházel a opět dávali dohromady a rozcházel, a tak dále. Jako jediná dcera měla samozřejmě mnohdy ze způsobů jejich hádek dojem, že se to vše děje vlastně jen kvůli ní samotné. Vztahová nejistota se tedy, pro ni stala: *životním stylem* a úzkosnost, kterou jako psychickou infekci od svých rodičů převzala, jak by smet.

Jiným takovým příkladem je klient, který se ve stavu trvalé úzkosti domáhá pochopení toho, proč není schopen dosáhnout na uspokojivé mezilidské vztahy. Trvalé změny zaměstnání, neakceptace kolektivů, subjektivně vnímaný pocit méněcennosti, představa, že o jeho důstojnost lidé v okolí usilují podjatostí v jeho nepřítomnosti. Zde se nenechejme mýlit, že by se muselo hned jednat o nějaký druh psychotismu, schizofrenie nebo poruchy osobnosti. Klient žil v takto nastaveném způsobu vnímání okolí totiž pod tlakem stejné psychické infekce, jakou jen z jiného úhlu nastavení, prožívala klientka, o které bylo pojednáno výše.

Způsob, jakým je úzkost do každodenního života prosazována, je u každého člověka jiný. Vyplývá z toho to, čemu Jung říkával „*zaměření naší duše*“. Jde vlastně o motivy, jak se skrytá, nevědomá úzkost potom podílí nejen na našem chování, ale stejně tak na přístupech k myšlení. Úzkostlivé uvažování má totiž za úkol, chránit svého majitele před konfrontací a možným selháním.

Nevědomý obsah se tedy do našeho chování prosazuje s týmiž znaky, z nichž je ve svém základu vystavěn. Modifikace jsou jen nepatrnou obměnou tohoto základu, a to právě proto, že nevědomí se chce prosadit jako kopie svého původního nastavení. Jde přeci o to, aby se to, co tvoří obsah nevědomí prosadilo, ve své původnosti, neboť ztratil-li by obsah nevědomí své původní znaky, pozbyl by důvodu se manifestovat. Základní silou nevědomí je dynamický obsah.

Nevědomí vázané takto na osobní zkušenost se světem svého okolí, tedy se světem, který jedinec zažil a zažívá jako zkušenost se sebou samým, utváří jeho podstatnou část vnitřních, neuvědomovaných motivů. Jejich výraznou součástí jsou proto emoce. V rozdílu k vědomí, které se zamýšlí nad sebou samým, se nevědomí prosazuje jako množství citových barev a chce jimi dosáhnout na stenou úroveň platnosti bytí. Daří se mu to, neboť právě onou emoční kvantitou potlačuje rozumné stránky života.

§5. NEVĚDOMÍ A NEUROTICKÝ SYMPTOM

Od každodenního, nepatologického života se ten neurotický liší zejména tím, že v něm probíhá výrazně jednostranný způsob zvládání okolností, nebo spíše jejich nezvládání způsobem značně omezujícím kvalitu života za současného působení subjektivně pocíťované tísně nespokojenosti. Je zapotřebí takový psychický stav oddělit od toho, čemu Freud říkával „*běžná nervozita*“. V té totiž

zcela přirozeně dochází k tomu, že si ji člověk uvědomuje a vědomě kompensuje její výskyt zpravidla nějakou naučenou činností (sportem, jógou, a tak podobně).

Neurotický symptom (syndrom) zahrnuje zpravidla výraznou emoční přecitlivělost například na okolnosti, které vyhodnocuje jako strach o život, pocity zhnusení a tak podobně, nebo neschopností pobývat v různých prostorech či mezi různými skupinami lidí. Jsou potom tedy na mysli fobie v širokém rozsahu jejich působení. Nevědomí se zde chová jako zvláštní hostitel. Napojuje na sebe vnější okolnosti, které považuje pro sebe za nebezpečné, život ohrožující fenomény, aby se jinak vědomí (mozek) nemuselo (nemusel) zabývat svou primární úzkostí. Převedením pozornosti na některou z fobií, vytvoří domělé prostředí základního problému, na který se pozornost přesune, a tak mozek uchrání sám sebe od hysterického napětí. Vědomý strach (nikoliv úzkost) se ve fobii sloučí s předmětem, který jej vyvolává a tím umění význam úzkosti i se založeným konfliktem.

Toto vše se ovšem děje, za cenu častých omezení. Člověk s fobií se vyhýbá mnohým jevům právě proto, že si úzkostná pozice i tak udržuje poměrně velkou intenzitu působení. Když fobický fenomén není právě přítomen, i tak se arachnofobik jeho výskytu ve své blízkosti obává, „vidí“ jej v každém nevymeteném koutě, čímž strach spojuje s úzkostí v protichůdném nastavení, což v něm vyvolává mnohdy obavy s nejvyšší opatrností, vyžadující si neustálou kontrolu všelijakých opatření. Zde potom vidíme, že fobie a obsedantně-kompulsivní poruchy mnohdy u klientů s touto poruchou nebývají od sebe příliš daleko a mohou se také ve vzácných případech zastupovat.

Často se potom stává, že fobie a obsedantně-kompulsivní poruchy, mají svého společného a nevědomého jmenovatele, jakým je tady, Freudem postulované *autoerotické období*. Všelijaké zákazy a omezení s morálními

vyčítkami na kontakt dítěte právě s vlastním tělem a to, zejména v oblasti pohlavních orgánů, mohou, u zvláště predisponovaného jedince odtud zakládat následně cestu k tvorbě pozdějších specifických symptomů. Jejich obsahem jsou tak *pocity zhnusení, pocity hanby, pocity méněcennosti, morální výčitky* a mnohé další, co ovlivňuje život na kvalitě jeho normálního průběhu směrem k nejčastěji tomu, čemu dnes moderní psychopatologie a psychodiagnostika říká: *vyhýbavá porucha*.

Tato psychická újma se rekrutuje z celé řady *zákazů*, které si klient stanovuje jako překážky, kvůli nimž mu není možné v životě postupovat odpovídajícím kariéřním růstem, nebo rozvojem mezilidských vztahů. Hovoříme-li na tomto místě o „*zákazech*“, je třeba mít na paměti, že jsou to citová hnutí a nikoli racionalisované závěry, ke kterým takto postižený jedinec „*dochází*“ po zralé úvaze. A, aby toho nebylo málo, nevědomí si s vědomím rádo hraje na schovávanou. Jako příklad lze uvést následující: klientka se svěřuje, že se opět po krátkém čase známosti se svým novým partnerem rozešla. Důvodem bylo to, že jí nevyhovovalo jeho časové vytížení, neboť byl pilotem dálkových letů. Tuto skutečnost ovšem věděla od samého začátku jejich seznámení. Rozchod se nesl v duchu frenetického křiku na partnera, že se ke klientce nechoval správně, když do vztahu šel a přitom věděl, že nebude z časových důvodů své práce naplňovat všechny její potřeby. Vyčítala mu zradu a tak podobně, a tak dále. Při bližším nahlédnutí do pozadí tohoto příběhu však zjistíme, že klientka měla neutěšené vztahy se svým otcem, kterého považovala za zrádce, neboť měl neustálé výmluvy stran toho, proč a jak je co důležitější, pro něj než například její dětské divadelní vystoupení, sportovní soutěž, pochvala a vůbec zájem o školní aktivity a později také její svatba a narození prvního vnuka. Oidipický konflikt, který zde z nevědomí vytahoval v jejím životě stále „*nová témata*“, která sama sebe zdůvodňovala, co by,

oprávněnou nenávist k mužským protějškům, měl pro ni zničující vztahový charakter. Vybírala si totiž vždy partnery, kteří její nároky splnit prostě nemohli, čímž si dávno dopředu připravovala cestu pro *odůvodněné výčitky*, kterými tak jejich rozchody končily. Zde se tedy nevědomí prosazovalo jako pomstychtivý fenomén, z něhož se, také v tomto případě, stal *přesvědčivý prvek klientčina životního stylu*, o jehož skutečné příčině a škodlivosti však nevěděla vůbec nic.

•

I když v předchozím příběhu nešlo o otevřenou formu obsedantně-kompulsivní poruchy, můžeme v něm i tak spatřovat její základy, neboť klientka později, na krátkou dobu, přibližně dvou a půl měsíců, do ní skutečně upadla. Její podoba OKP byla nesena potřebou neustálého přepočítávání ložního prádla, jež jí zůstalo po matce, která zemřela, když jí bylo devatenáct let. Dále o nenávisti k mužům, jimiž se cítila být pravidelně oklamávána mluvila potom s pohrdáním a s definitivním zaujímáním postoje o dalším nepodstupování stejných zklamání a důrazem tedy na to, že se dál v životě již obejde, bez těchto protějšků.

•

Svého otce měla tedy v plánu, tato klientka zcela potlačit. Tím, že se jí její postoje staly součástí životního stylu, nebylo jednoduché potom takové postoje zvědomit jako škodlivé či jakkoli pro život nevýhodné. Během konzultací tomu však napomohla náhoda. Klientka se dostala do hovoru s jednou svojí známou a ta jí sdělila, že nemá v lásce svoji matku. Naše klientka svoji matku bezděčně milovala. Když o jejich rozhovoru přemýšlela několik dnů potom dál, začala si uvědomovat, jak moc ubližuje sobě a možná i otci, když jejich vztah bere jako přítěž, která už dávno vyvanula, protože otec sám, učinil už několik marných pokusů o smíření a žádal klientku otevřeně (svoji dceru), také o odpuštění.

Nevědomí si tedy vyměňuje pozornost prosazováním takových fragmentů, kterými by si dále samo chtělo ulevit od emočního napětí, jež zůstalo vězet v obsahu lidské psychy, jako zbytek nevyřízeného konfliktu. Jenže, a to je na celé této věci onou patologií, nevědomí a obsahu založeného konfliktu nestačí pouze jedna expozice, takového vyřízení. O stejný pokus usiluje znovu a znovu. Na otázku, proč se to děje s touto opakující se vtíravostí lze odpovědět následujícím způsobem: jedná se ve skutečnosti o pouhé náhražky, které při nedostatečném zvědomení svého původu nemohou urovnat původní žal.

Musí proto dojít k plnému psychoanalytickému zvědomení celého obsahu založeného konfliktu, aby se jeho fragmenty již nadále, neměly potřebu prosazovat proti vůli vědomí a obraně, kterou si vůči němu vystavělo.

§6. ZALOŽENÝ KONFLIKT, NEVĚDOMÍ A OBRANA MYŠLENKOVÝCH POCHODŮ

V každodenním životě se mnozí lidé potýkají s neporozuměním zejména v oblasti komunikace. Týkat se taková situace může v podstatě kohokoli. Nejčastěji jsou to však naši *rodiče, sourozenci, partneři a vlastní děti*. Freudem vyzvedávaný problém oidipského konfliktu, zde hraje patrně stále tu nejdůležitější roli.

Tento mechanismus „*pokrevního zvládní sebevědomí*“ je nesen na významném momentě potřeby, dosáhnout na vlastní autonomii dvojím způsobem: **1. reálně**, **2. uznáním ze strany okolí**. Použil jsem onoho příměru „*pokrevního zvládní sebevědomí*“ proto, aby byla zdůrazněna důležitá okolnost. Ať se člověk snaží jakkoli, i nepatologicky, tedy přirozeně osamostatnit, nikdy se nevyváže ze závislosti na rodičích. A pokud má někdo v životě tu smůlu, že své rodiče nepoznal, bude jednat v podvědomí tak, že si jejich existenci bude nějakým způsobem, alespoň představovat.

K tomu, aby se člověk osamostatnil, potřebuje zvládnout v životě několik bodů: *mít reálnou zkušenost se sebou samým a se světem svého okolí, vědět čeho chce v životě dosáhnout, zvládat dále základní principy odpovědnosti, mít dostatečnou sebereflexi a inteligenci, vyrovnávat se s konflikty přirozenou cestou jejich řešení a nikoli vyhýbáním se jich, dostatek nadhledu a vnitřního klidu, tělesné zdraví a péči o ně, schopnost mnohé životní okolnosti přijímat, a to v jejich výzamu takové jaké prostě jsou, umět se adaptovat na nutné změny, zvládat zdravý způsob odpočinku, rovněž nepodléhat manipulativním sklonům jednání, umět vyhodnocovat méně a více důležité jako rozdíly situací pro které se rozhoduje, atd.*

Jako doklad, že předešlé poukazy jsou na místě a odpovídají reálné psychoanalytické práci s klientem, můžeme uvést postoj, například: Alfreda Adlera (1870 až 1937). Ten vychází z poznatku, že významným faktorem při utváření osobnosti je její přirozený sklon, k dosahování vedoucích pozic v životě, a to prostřednictvím: *pu-
dové vůle k moci*. Na podobných pozicích se nachází v dané souvislosti také Jung. Základem našeho duševního života, podle jeho vymezení podstaty lidské psychy, je předně: *překonávání obsahu vlastních archetypů*. Ty se slučují s pudovými silami libida, jsou s nimi v rozporu, a tak člověk mnohdy jen těžko odolává svodům, které na něj číhají tam, kde se archetyp má snahu prosadit jako vysoce moralistní princip, odnímající libidu jeho původní sílu. Jak Adler, tak Jung, chápou tyto, ze svého úhlu pohledu důležité momenty základní struktury psychiky člověka za nejdůležitější právě proto, že jsou trvalou součástí života lidí a provazují se všemi jejich věkovými stádii. Jak dále tato fakta souvisí s vědomím a nevědomím?

Podle Adlera totiž, pokud nám není v rodině, kde vyrůstáme, přiznáno místo zejména akceptujícím vyjádřením respektu naší osobnosti, je tím přirozeně naše *vůle*

k moci upozorňována na to, abychom si takovou pozici vydobývali jiným způsobem. Tedy, abychom začali vyvíjet úsilí po dosažení nějakého respektuhodného vnímání své osobnosti ze strany okolí. Jung stejný problém nahlíží tak, že v okamžiku, kdy se nám nedostává zpětné vazby v uznání naší existence, probouzí se v nás mocné síly archetypů, aby potlačily všechno a všechny, kteří se na tomto, jinak *neodpustitelném zklamání* podíleli. Podle Adlera se to potom, po většinu života děje tak, že se takový jedinec dosazuje na „*místa*“ na která ve skutečnosti nemá právo, a podle Junga tím způsobem, že se *anima* a *animus* stanou kontrárními, nenávidí se a tuto vnitřní nenávist, mnohdy marně před okolím, maskují. Kvalita života doznává újmy z nevědomého pocitu zklamání.

Tím ovšem v obou případech, vysvětlujících přístupů, věc, ale zdaleka nekončí. Nejčastěji totiž nevědomí samo sebe s fragmentem založeného konfliktu udrží při nemalé živosti, aktivitě, která je potom převedena asociační cestou do myšlenky a jejího obrazu. U „*vůle k moci*“ *touhou prosadit se*, u „archetypu“ *ponižovat*. Pokud můžeme na tomto místě uvést, tak zdůrazněme, že *vůle prosadit se* bývá v situaci, kdy se má dosáhnout na náhradní objekt uznání, *oslabená* právě tím, že celou dobu, kdy toto úsilí vyvíjím, jsem si vlastně vědom jen nízké dostačivosti výsledku, kterého, a pokud vůbec, nakonec dosáhnu. V případě archetypální pozice je nejčastějším obrazem stejné situace hysterické přehánění výčitek.

Klientka z předchozí kazuistiky se trápila pro nízkou akceptaci své osoby v očích svého otce. Její *vůle k moci* byla natolik oslabená, že se toto stalo tím, co ji nakonec paralysovalo, pohnout se v životě k vlastním kariérním výsledkům. Archetyp *anima* a *animus* v ní dále vytvořil morální odpor, který jí nedovoloval přijmout otcovy omluvy a nabízenou ruku k usmíření. Všechny tyto pochody se děly na úrovni nevědomí, nebo lépe řečeno,

klientka si jejich podněty, přicházející z nevědomí neuvědomovala až na ty, které jí postupně přecházely v myšlenky, kterými si alespoň to málo, na co stačila, uvědomovala jako celoživotní boj s vlastním otcem. Tady někde začíná ona práce s myšlenkovými postoji. Nejčastěji jsou tyto myšlenkové postoje patrné z toho, že klienti ve skutečnosti nemají žádný jasný cíl, žádné pevné hranice, ale pouze rozkývanou emotivitu s výraznou proměnlivostí názorů.

Výčitka na stranu otce tedy potom zahrnovala i potřebu uznání (*vůle k moci*) a morální odsouzení (*anima, animus*). Vyplývá z takto symptomové pozice, na kterou tato klientka potom dosáhla, že se ocitá v předdepresivním stádiu pocitu zklamání, pocitu zhnusení, sebepodceňování (pocit méněcennosti), a to vše s latentními sklony k agresivitě či ambivalencím všeho druhu.

Odtud se klientka dostává již ke konkrétní myšlenkové presentaci, abychom věc chápali správně. Klienti se založenými konflikty mívají nejčastěji rovněž tak zvanou: přiléhavost myšlenky k určitému tématu, které se stane dogmaticky fixovaným, jinými slovy, klient na jeho stranu neustále obrací svoji pozornost. Jako příklad nám zde může opět posloužit krátký záznam rozhovoru s výše uvedenou klientkou:

- „Co dnes cítíte k otci?“
- „Nenávist, protože mi úplně pokazil dětství.“
- „Máte u toho pocitu nenávisti nějakou představu?“
- „Ano, jednou, když jsem jej čekala na školním vystoupení, nejenže nepřišel, ale doma se mě pak na to ani neptal a když mu máma chtěla ukázat fotky, tak jej to vůbec nezajímalo, ty fotky zůstaly v kuchyni na stole tak, jak je tam máma večer položila!“
- „Byl tedy toto ten zlomový okamžik, kdy jste ucítila vůči otci odpor a uzavřela jste se před ním?“
- „Ano.“

- „Bylo něco pozitivního v té době?“
- „Bylo toho hodně. Ve škole jsme byly čtyři, fakt dobré kamarádky a ty mě asi nejvíc fandily a podporovaly mne.“
- „Vy jste je také v něčem podporovala?“
- „Teď si, ani nevzpomínám, asi ne. Ale měly jsme se hodně rády.“
- „Už se nevidáte?“
- „Celé to jaksi rychle potom skončilo, vlastně jak jsem šla do učení.“
- „Nikdy jste je pak nechtěla vyhledat a navázat?“
- „Nikdy mě to nenapadlo. Protože se samy přestaly ozývat, tak proč bych je měla vyhledávat?!“
- „Vzpomínáte na ně ráda?“
- „Vcelku ano, ale už bych si s nimi neměla co říct.“
- „Proč si to myslíte?“
- „Protože, když se neozvaly, asi k tomu měly nějaký důvod.“
- Domníváte se, že se scházely bez vás?“
- „To ano, ale bylo mi to jedno.“
- „I přesto, že vám, jak jste říkala – fandily?“
- „Já to od nich nechtěla, ale když už to tak bylo, tak jsem je nechala.“
- „Mohlo by být mezi tím, co cítíte k otci a co k vašim kamarádkám z dětství něco společného?“
- „Možná ta lhostejnost. Ale já musela, jinak bych byla z toho jejich odtržení zklamaná, a to se mi nechtělo, stačilo, co mi uděl můj otec.“

•

Po této výpovědi se klientka usedavě rozplakala. Dávala si za vinu mnohé jiné situace ve svém životě, kde se jí podobný scénář často opakoval. Také již dokázala komentovat poznatek, že na svoji stranu sobecky strhávala pozornost a starosti jejích kamarádek jí byly vlastně úplně jedno, hlavně, že ji obdivovaly. Co bylo rozpadem tohoto přátelství, není na tomto místě, zapotřebí nijak

zvláště rozvádět. S *anima* a *animou* tady také zápasila, když *oba principy v ní na sebe nahlížely s onou lhostejností*. Jak sama říkala, později jí byli i kluci, úplně ukrazení. Lhostejnost obsadila většinu její psýché. Latentní agresivita u ní rovněž přešla do otevřené, když za dramatického křiku, házení a rozbíjení věcí, vyhodila z bytu prvního partnera.

Subjektivní přesvědčení o správnosti klientčina jednání ve všech popisovaných situacích, bylo začasné také doprovázeno buďto výbuchy smíchu nebo, hned na to, propadem do dramatického mlčení. Obě role si u ní vyměňovaly místo s takovou rychlostí, že bylo zřejmé, že se velmi citelně pro ni samu, během hovoru, dotýkáme fragmentů založených konfliktů. Když si uvědomila, že jsem si jejího chování všimnul, maskovala celou situaci ještě dalším poukazem na jakési údajné problémy, které nyní musí řešit, ale o těch, že se mnou mluvit nebude.

Lhostejnost je ve skutečnosti forma obrany a také latentní agresivitou. Jestliže klientka neměla možnost zažívat primární akceptaci své osobnosti v rodině, kde vyrůstala, přijala ji od kamarádek, ovšem s tím, že jí bylo následně jedno, jak jejich *přátelství* dopadne, neboť podvědomě bylo z její strany *vystavěno* pouze na probíhajícím obdivu k jejím tanečním schopnostem. Zde se již obsah založeného konfliktu a práce s jeho tématem stává *cestou k životnímu stylu*. Patrně si lze představit, jak musela posléze svým známým být nepříjemná, pakliže se u ní začaly projevovat postoje toho druhu, že čím dál víc ztrácela empatii k druhým lidem a pouze sbírala obdiv a jiná pozitiva, za které neposkytovala dostatečnou zpětnou vazbu. Její *vůle k moci* tím dosáhla vrcholu, kompenzace, satisfakce, s chladnou povahou si ponechat vše a nevydávat všanc nic z toho, co by bylo ryzikem ve smyslu podělit se o kousek toho lidského postoje se srdcem na dlani, nebo se jej občas také vzdát a přenechat jej někomu druhému.

Klientka bránila své pozice úporným trváním na myšlenkových konstrukcích, kterými pak obhajovala právoplatnost závěrů a postojů, k nimž za svůj život dospěla. Takové manipulace, které jsou přímým vztahem na založené konflikty vídáme během konzultační práce s klienty vcelku často. Tu s větší a tu zase s menší úporností. Faktem tak zůstávalo, že oidipický konflikt k nenáviděnému otci a na druhé straně obdiv k brzy zemřelé matce měly možnost v subjektivně zahrnutých postojích u klientky vytvářet dojem, jakési životní harmonizace. Tím ovšem, že fenomén otce na sebe převzal mohutný díl pozornosti, stal se nepřekonaným oidipickým komplexem a nadto, u klientky, vytvořil další nepřekonatelnou překážku a tou bylo, zveličením *anima* na úkor (potlačení) vlastní *animy*. Vezmeme-li to z čistě lidského pohledu, potom princip mužství v klientce vytěsňoval princip ženství. Tak byla její duševní katastrofa dokonána.

§7. VĚDOMÍ A NEVĚDOMÍ V SYSTÉMECH JÁ, NAD-JÁ A ONO

Většina lidí se odejmutí založeného konfliktu ve své psychické výbavě brání, i když ví, že to, co tvoří jejich traumatickou událost je pro jejich kvalitu života značně nevýhodné. Zpravidla to bývá proto, že se obsah založeného konfliktu stal součástí jejich životního stylu. Způsob života za stálého přispívání vlivů takového zachycení v systémech založených konfliktů vypadá potom tak, že jedinec podstupuje nekonečné řady vnitřních i vnějších protichůdných hnutí. A tak zpravidla potom, něco jiného si myslí a něco jiného reálně koná. Založený konflikt tedy obsahuje dvě významné položky: **1. emoční náboj** a **2. motivační nutkavost**. Na obě složky dále nasedají: *krycí vzpomínky, vytěsňovací procesy, myšlenkové pochody bránící zvědomení obsahu založených konfliktů nebo do vědomí se deroucí jejich fragmenty (například ve snu) a*

tak dále. Je potom přirozené, že se založené konflikty samy považují za racionální postoje, kterými je hodnocena veškerá neurotikova realita. Klientka si nerozumí s dcerou, neboť do jejího přístupu k ní proniká fragment založeného konfliktu z jinak neutěšených vztahů s vlastní matkou, která klientku nadměrně fyzicky trestala. Klientka se obává jakkoli ve výchově vlastní dcery přistupovat i k odůvodněným restrikcím v podobě běžných zákazů či jakékoli výchovné korekce chování dcery jenom proto, že i mírný nátlak ze své strany vůči ní považuje za špatný a vyčítala by si jej. Nadměrná přecitlivělost i v oblasti nepřiměřené empatie, co by si její dcera o ní pomyslela, způsobila, že se sama stala „obětí“ dceřina citového vydírání a výčitek stran toho, že pro ni nikdy nic neudělala, je zbabělá, neschopná, a tak dále, neboť její pasivita způsobila rovněž rozchod jak s otcem dcery, tak i s dalšími dvěma partnery. Postojové zabrždění, kterým se, vlivem založeného konfliktu klientka nechala paralizovat, ovlivnilo celou její dosavadní existenci (44 let).

V systému *Já* (racionality a sebevědomí) se u klientky odehrával proces jen základního náhledu. Nevstupovat do jakýchkoli vztahů konfrontačním způsobem a dosáhnout tak na trvalou pozici „*být hodná holčička*“. V životě klientky se to potom projevovalo i tak, že v hádkách s partnery nikdy neodporovala. V jistém ohledu se dá říci, že měla štěstí v tom smyslu, že ani jeden z jejích protějšků nikdy její oslabení nezneužil do té míry, aby docházelo k nemístnému vynucování sexu nebo jiné formě násilí. Podobné manifestace psychických zranění k takovému jednání mužské protějšky přitahují. Jak sama říkala, pokaždé, když jí partneri, nebo potom i vlastní dcera něco vyčítali, vídávala před sebou svoji matku, všechno se v ní sevřelo a nezmohla se vůbec na žádnou protireakci. Její *Já* jí vyprojektovalo asociační vztah se založeným konfliktem s příkazem absolutní podřízenosti požadavkům, které jí byly ve výčitkách z druhé strany

sdělovány (nejčastěji křikem, nebo i výhrůžkami). Zdánlivost „*racionálního pochopení*“ své životní pozice, vnučenou představou trestu, jestliže neuposlechne, ji potom mělo doměle chránit před fyzickým týráním. A aby toho na klientku nebylo málo, podstatnou část všeho, co jí její vlastní matka způsobila si dokázala, zejména v okamžicích vyostřených výčitek od partnerů nebo dcery, dát dohromady jako provázaný celek se svojí „*paralýsou*“, jakkoli se takovému zabrždění bránila; sebelítost zde hrála potom stejně tak významnou roli. Nepouštěla klientku z vazby na všechnu tuto jakokoli, tak přeci jen nyní už infantilní vzpomínku a udržovala ji v nevědomé touze po *odpuštění*.

•

Vždyť přeci nebyla nehodné dítě, to jen matka nepochopila svoji hlavní *rolí laskavého člověka*, který nepřinášel lásku, ale bolest. Emoční odplavování nově zvědomované pozice: „*Já za to přeci nemůžu*“, mělo na klientčiny subjektivně pociťované postoje viny blahodárný dopad. Dosáhla, v tomto bodě, významného posunu, když se začala potom do *dialogů* aktivně zapojovat.

•

Vstupme do stejného prostoru klientčinych obtíží z pohledu Jungova individuálního procesu a archetypální psychologie. Zde uplatníme náhled, kterým lze celou situaci ještě lépe pochopit. Sebeobviňování za domnělé špatnosti, které bylo klientce vnučeno chováním matky, dávalo tak příčinu, postupnému popírání vlastní pozitivity. Klientka se tedy vnímala jako špatný člověk. V normálním vývoji a akceptující rodině se dítě samo se sebou setkává na úrovni, kdy chápe, že je pro své rodiče něčím výjimečným, ve skutečnosti „*hrdinou*“.

Archetyp hrdiny je to sice ještě v samé podstatě nezasloužený, ale představuje nosnou část toho, na čem se odvíjí veškerý další život. Být dobrou matkou, často například znamená, pro mnoho žen, být *hrdinou* pro své

dítě. Doslovně, oceňovaným hrdinou. Nejedna žena touží po tom, aby ji, její děti milovaly, rodina byla početná a stmelená. Sama v ní potom hledá roli toho, kdo bude za své zásluhy dostatečně oceněn, alespoň uznáním, akceptací toho všeho, co pro ostatní členy rodiny dělá. Ještě stále jsou to totiž právě ženy, které mnohdy v nenápadné trpělivosti před nás, ostatní členy těchto domácností, předkládají vynikající nevyžádané pokrmy, mění ložní prádlo nebo umývají okna, aniž by o takových činnostech mluvily a je na nás ostatních, abychom si toho všímali a opětovali vlídností v soužití. Toto hrdinství v každodennosti, chtěla na svoji stranu samozřejmosti učinit předmětem ocenění i naše klientka. Místo toho, se však častěji dočkávala ústrků a výčitek pro svoji údajně slabou povahu prosazovat se. V očích nejbližších nebyla tedy matkou-hrdinkou každodennosti. Byla naopak z pohledu nemístné dynamiky sebeprosazovaného ega svým okolím plísněna za to, že nedosahuje jejich úrovně agreivity.

Hrdina v ní zemřel už dávno, před těmito novějšími událostmi. Neboť sebou vzal i sebevědomí. Skutečný hrdina riskuje, nasazuje život pro druhé. Takového hrdinu, co by projekci sebe sama, vsazujeme my všichni, kdo máme něco z jeho potřeb i do lidí kolem sebe. Náš hrdina je proto současně hrdinou veřejného obdivu. Klientka byla naopak v očích svých blízkých v pozici opovržení, neboť nesplňovala kritérium matky (ženy) *hrdiny*, kterým by bylo možné se i pochlubit. Cí je tady nakonec archetyp hrdiny, na který nebylo dosaženo, nebo který nebyl překonán? Hrdina je hrdinou všech. Nárokuje si jej každý, v sobě i v druhých lidech. Hrdina je všeobecným kritériem potřeby. Nikoli: *Bud' dobrý* – toto zvolání nás nikoho neuspokojuje, ale, *bud' něčím víc, Bud' hrdinou!* A proč to všechno, protože být dobrý znamená: *bud' citlivý, chápavý, milosrdný, nespěchej, bud' uvážlivý, spolupracuj, chápej společný zájem...* Ve filosofii současnosti jsou

to požadavky málo agresivní. A pakliže někdo, jako naše klientka dosáhne svým traumatem na tyto hodnoty ve své absolutní formě, je její osud v očích druhých zpečetěn. Jejich hrdinové jsou dynamičtí a musí taková být přeci i vlastní matka – pomyslí si dcera klientky. Je tak přeci nejen dítětem své matky, ale stejně tak je dítětem své doby. Klientka tedy žije v situaci, která je vyplňována požadavkem na to, aby byla hrdinkou podle těch kritérií, které jí vnucuje okolí. Je to pouze modifikovaná situace, kterou zažívala se svojí vlastní matkou. To, její hrdina se zhroutil ve svém obsahu a toto zhroucení si vybijel na naší klientce, která to nyní zažívá stejnou měrou agresivity, pouze verbálním způsobem. Nalézt v sobě archetyp hrdiny, tedy dostatek sebevědomí pro možnost prosazovat se podle vlastních kritérií, která budou vyjadřovat *pouze a jen můj postoj k životu, tento undividuační proces*, to nyní na naši klientku ještě čekalo, pokud mělo jít o nastolení takové pozice, která by u ní otevřela cestu k účinné obraně, nenechat si všechno líbit. Klientka se tedy musela prvně stát hrdinou, ovšem v očích sebe samé. Jung nám archetypem hrdiny poskytuje nový úhel pohledu. Přitom tu jde stále jen o rozšířené pojetí vztahu *vědomí a nevědomí k vlastnímu principu – Já*.

Nyní se můžeme, ve vztahu k výše uvedenému, začít zabývat obsahem klientského *Nad-Já*. V psychoanalytické tradici se *Nad-Já* interpretuje jako: **1.** to, co v nás udržuje možnost nadhodnocovat sebe sama, tak zvaným *ideálním Já* a **2.** to, co je z podstaty naším *kritickým Já*, které se na našem životě podílí *moralizátorstvím* všeho druhu. *Nad-Já* někdy až příliš domýšlivým způsobem povoluje dělat tvěci, o kterých se domníváme, že si je dovolit můžeme, nebo naopak, naše jednání zbrzdí, neboť je výčitkou, které je našemu *Já* podsouváno za špatnosti, kterých se dopouštíme tím, že máme totiž tendenci svému *Já* odpírat méně, než bychom měli. *Nad-Já* se tedy často nachází vůči *Já* v konfliktním postavení a

tvoří tak základ ambivalencí, například v úrovni vůle rozhodovat se, podle morálních kritérií. Naše klientka se v konfliktním postavené mezi *Já* a *Nad-Já* skutečně nacházela. Její *Já* jí říkalo, *jsi špatná dcera, neodporuj, svůj trest si zaslouhuješ*. Její *Nad-Já* se podvědomě situaci bránilo potřebou dosadit na místo své špatnosti naopak své *ideální Já*. Vzhledem k dynamice morálních výčitek *kritického Nad-Já*, se obě úrovně *Nad-Já* nedokázala vzdát své pozice. Tento moment proto posílil *vědomé Já* do té míry, že klientka byla zcela paralisovaná, jakmile došlo k tomu, že byla někým z okolí plísněna, neboť pasivní snášení verbální agresivity se jako dítě naučila, vedle tělesného trestu, snášet proto, že v okamžiku, kdy se nebránila fyzicky, ale ani křikem a dáváním na jevo strach, matka ji bít přestala. Tuto oblast behaviorálního projevu si ovšem již neuvědomovala a nemohla ji proto ani jakýmkoli řízeným způsobem ovládat. Dělo se tak proto, že jí samotnou toto vytěsnění reaktivních sil přesunutím do oblasti motorické paralýsy, dovolovalo průběh výčitek zvládat naučeným způsobem. Jako forma obrany, se u ní *ideální Nad-Já* a *morálně kritické Nad-Já* stali neúčinnými pro možnost, vzpírat se jim, například tím, že by zakřičela, nebo jakkoli jinak reagovala expresivně.

Navíc, klientka žila vcelku se samozřejmou představou a přáním, být své dceři lepší matkou, než byla ta její vlastní. Tuto potřebu, nechat jinak expandovat své *ideální Nad-Já* směrem ke svým vlastním dětem, jak dovozovala, měla již dlouho před tím, než se rozhodla otěhotnět. Tím, že nevědomí v sobě podrželo veškerou tíseň a nechalo *ideální Nad-Já* dále pronikat do vědomí, uvedlo klientku v omyl. Veškerá jinak psychická oslabení, zvládat konfliktní situace, spojené dále s rodinným, partnerským soužitím a starostmi o výchovu dítěte, byla vytěsněná. Na jejich místo nastopila touha *mateřské seberealisace*, značně převyšující veškeré důvody, pro které

k takovému kroku klientka, ve svých devatenácti letech, ještě zdaleka nebyla připravená.

Klientka přijala ovšem ve skutečnosti *archetyp zrození* za kritérium vlastní transformace, nebo ještě lépe, *archetyp znovuzrození*. Takového archetypu se člověk domáhá ve stavech nejvyšší nespokojenosti s tím, co je mu nejpřítomněji nesnesitelnou psychickou bolestí, traumatem. Archetyp znovuzrození umožňuje svými transformačními hledisky osamostatnit se. Možno říci rovněž, udělat tlustou čáru za nějakou částí své minulosti, popřípadě za celou svojí minulostí.

I tato okolnost, jinak úzce souvisí s naším, *ideálním Nad-Já*. Archetyp znovuzrození je zde tedy podtrháván předně proto, že klientka si sice přála narození vlastního dítěte, aby tak sama mohla být lepší matkou, než byla ta její, ovšem, v dalším pořadí okolností ze situace vyplývá, že u ní, stejně tak došlo k přání, vlastního znovuzrození. Už Nietzsche kdysi vyslovil větu: *Žij tak, aby sis musel přát, žít znovu*. Jde o jeden z nejstarších modelů principu dobra. Podstoupit vlastní existenci způsobem, kdy se člověku lítost nad koncem života má jevit jako nejvyšší tíseň opuštěnosti silami pro možnost, dál konat dobro ve prospěch druhých. Tento imperativ, který mnoho jedinců vede, má člověk jako genetický kód.

Klientka o něm podvědomě věděla. Její touha po zrození a znovuzrození tak měla svého jmenovatele, žít pro vyšší cíle. Ovšem současně s představou, touhou, získat *novou legitimaci* pro život. A je to vsutku poctivý přístup. Zasloužit si život v nových podmínkách, trpělivým sbíráním kladných určení sebe sama v nekonfliktním sdílení své vlastní existence, společně s těmi, kdo budou zodpovědně milujícími rodiči, pro nový život. Archetyp zrození nebo znovuzrození měl v klientčině případě své výsadní místo, i když, jak se později ukázalo, nebyl vlivem kulturního povědomí o archetypu hrdiny, naplněn

tak, jak by si přála. (Všechny uvedené okolnosti jsme při jednotlivých konzultacích zvědomovali a klientka se zvolna dostávala z tísnivé situace nedobrovolné podřízenosti vlivům, kterým se postupně začínala bránit, zaujímáním vlastních postojů.)

Konečně zde máme poslední z principů, na který Sigmund Freud upozorňoval, v rámci struktury osobnosti, a tím je, tak zvané *Ono*. Jsou to všechny naše pudové síly, které se soustředí vždy do takového tvaru, díky němuž se jakákoli *morálka Nad-Já* nebo *vědomé Já* stávají podřadnými. Obě složky mají co dělat, aby pudovým hnutím, zaopatřeným silou libida (*Ono*), tedy slasti, byly schopny čelit, s co možná nejmenšími zráty svých vlastních zájmů. *Ono* ve skutečnosti nemá hranice. *Já* je má vždy ve vztahu k uvědomovanému bytí sebe sama a světu svého okolí, *Nad-Já* je má ve vztahu k morálním hranicím a zákazům. Libido si mezi nimi klesává cestu, ať jsou jejich hranice jakékoli, a to vždy jen tím svým způsobem, dosáhnout na princip slasti, uspokojení, nevázanost. Je tedy nyní otázkou, jak celý ten princip *Ono*, souvisí s naší klientkou? Pro Freuda bylo libido jasnou informací o základních duševních pochodech, nadto samozřejmě úzce spojených se sexualitou (pohlavní, kulturní). Jung téma libida vtělil do symbolu proměny, který spojil se vznikem, nebo chceme-li, také jako: *symptomem schizofrenie*.

Klientka se nacházela v pozici trvale zpřítomňované regrese. Její postoj k řešení všech konfliktů vykazoval veškeré známky podřízenosti, stejně jako se dítě podvoluje karatelským přístupům, ke své osobě, ze strany dospělých. Co nakonec zmůžu, říká si dítě v takové situaci? A přidá-li se k tomu ještě bití, není už vůbec žádná šance se bránit. Tím, jak se u klientky usadila hodnocení vlastní osoby, co by špatného člověka, nehodného dítěte, na byla na svém významu rovněž pozice přehnaně kritické sebereflexe. Klientka tuto skutečnost pak demonstrovala

tak, že neustále během konzultací preferovala taková témata, kterými se potřebovala ujišťovat, že přeci není špatným člověkem a o svoji dceru se vždy starala dobře. Být špatným člověkem ovšem v podvědomí nechává viset i daleko prostší sebeurčení: *nezasluhuji si žádná životní potěšení, nemám se ráda, nepřijímám se, nemohu být milována a stejně tak nemohu milovat, protože láska je přeci nějaká zásluha za to, že je člověk dobrý, a to já nejsem*. I když měla klientka dítě, které, jak sama říkala počala z lásky, její intimní život doznával značných narušení. Milovala i nemilovala, její partneri se v ní nevyznali.

Intimní soužití bylo potom poznamenáváno dlouhými obdobími odmítání sexu a celá situace se dál nesla ve skutečnosti, pozvolnou ztrátou potřeby, jakékoli intimity. Přesto si základní libido našlo u klientky náhradní řešení v nutkavé masturbaci, stejně jako v pořádkumilovnosti, s níž vedla domácnost a jak sama dovozovala, šla tím své dceři, asi pořádně na nervy. Jmenované rysy libidinósních hnutí tak byly pro klientčinu situaci vcelku charakteristické. Vyplývá to, předně z pudového hnutí, ocenit na sobě alespoň nějaký znak toho, co bylo možné vykonat za účelem pravidelného *neurotického odstraňování vnitřního napětí (masturbace)* a stejně tak *potlačovat přetrvávající pocit nečistoty (úklidem)*, jejímž předmětem byla ona sama, jestliže si nechtěla uvědomovat, jak moc byla pro svoji matku nepřijatelná.

Jak bychom dál, k této části popisu klientčiny situace, mohli přistupovat prostřednictvím C. G. Junga? Klientka zjevně v systému *Ono (libida)*, podržovala tři archetypové postavy: **1. archetyp dítěte**, **2. archetyp matky**, **3. archetyp panny**. První archetyp ji udržoval v regresi s pocitem zranění a smutku, druhý archetyp ji udržoval v morálních výčitkách a sebeobviňování, třetí archetyp byl

jejím „svůdcem“ k masturbaci a k *opakovanému překračování morálních hranic a zákazů*. Společně představovaly všechny tři archetypy se svými obsahy a jejich význanamy důležitou součástí klientčina života, neboť splňovaly možnost, nevzdávat se své jinak neblahé minulosti, neboť opustit některou z pozic, by pro klientku znamenalo narušit harmonii libida, tedy toho, co přináší uspokojení v tom, že alespoň něco ze zkušenosti se světem, funguje podle známých a dostupných pravidel (*viz, také závěr z přiložené ukázky textu C. G. Junga na konci této knížky*).

Z Á V Ě Ř E M

Zevrubnějším pojednáním o vztahu *vědomí a nevědomí* v psychoanalytickém procesu terapie nebo, také verbálních konzultací, chtělo být poukázáno předně na to, že téma je stále živé a pro vlastní, úlevnou práci s klientem rovněž nosné.

Jako možnost účinné pomoci lidem se založenými konflikty, slouží často znalost daných pravidel přístupů k tomu, že jsou klienti následně mnohdy i sami schopni na cestu zvědomení založeného konfliktu nastoupit a v seberegulativním chápání jeho obsahu, se také dále řídit nutností, postupného zbavování se jeho vlivu na kvalitu vlastního života. Je ovšem zapotřebí říci, že k takovému kroku je klient připraven až po dlouhých měsících spolupráce, kdy za naší podpory u sebe odhaluje jeho jednotlivé vrstvy, přesně tak, jak celou metodu přístupu popisoval Sigmund Freud. S přílohou, která je zde připojená a v níž lze najít další, Jungova hlediska, může potom předložený text představovat ucelený psychoanalytický materiál, sloužící zejména k dalšímu vyjasnění sledovaného vztahu *vědomí a nevědomí*, podle klasických přístupů.

----- ----- -----
----- -----

Carl Gustav Jung

„ TAVISTOCKÉ PŘEDNÁŠKY “

(ukázka – O psychologii přenosu)

...PŘEDNÁŠKA PÁTÁ...

Dámy a pánové,
pamatujete si, že jsem vám začal uvádět materiál týkající se toho snu. Jsem nyní uprostřed, a ještě je toho hodně, co má přijít. Ale na konci včerejší přednášky mě Dr. Crichton-Miller požádal, abych mluvil o problému přenosu. To mně ukázalo něco, co se zdá mít praktický význam. Když pečlivě analyzuji takový sen a věnuji mu hodně práce, často se stává, že se moji kolegové diví, proč hromadím takové množství učeného materiálu. Myslí si: „Nu dobře, ukazuje to jeho zanícení a dobrou vůli něco ze snu udělat. Ale jaké je praktické využití všech těch paralel?“

Nemám proti těmto pochybnostem vůbec nic. Ale právě jsem chtěl něco k tomuto problému říci a Dr. Crichton-Miller mne v tomto mém pokusu zachytil a položil mi otázku, kterou by dal každý praktický lékař. Praktičtí lékaři mají co činit s praktickými problémy, a ne s teoretickými otázkami; proto jsou vždy trochu netrpěliví, když se jedná o teoretická objasňování. Obzvláště jsou sužováni zpola zábavnými, zpola bolestnými, dokonce i tragickými problémy přenosu. Kdybyste byli trochu trpělivější, viděli byste, že jsem se zabýval právě materiálem, kterým může být přenos analyzován. Ale protože se tato otázka objevila, myslím, že bych měl spíše vyhovět vašemu přání a hovořit o psychologii a terapii přenosu. Ale je na vás, abyste si vybrali. Měl jsem pocit, že Dr. Crichton-Miller mluvil za většinu z vás. Je má domněnka správná?

Členové:

Ano.

Profesor Jung:

Myslím, že jste se rozhodli správně, protože budu-li hovořit o přenosu, budu mít příležitost se vrátit zpět k tomu, co jsem původně zamýšlel s analýzou toho snu.

Obávám se, že nebudeme mít čas ji dokončit, ale myslím, že bude lépe, když začneme od vašich skutečných problémů a potíží.

Nikdy bych se nedal přinutit k tomu, abych vypracoval ten složitý symbolismus a pečlivé studium paralel, kdyby mne tak hrozně nezneklidňoval problém přenosu. Takže při probírání problému přenosu se otevře cesta k tomu druhu práce, kterou jsem se vám snažil popsat ve své včerejší přednášce. Na začátku jsem vám řekl, že mé přednášky budou ubohé torzo. Nejsem jednoduše schopen během pěti večerů, i když věci zhustím tak, jak jsem to udělal, podat vám úplný přehled toho, co bych měl říci.

Když hovoříme o přenosu, musíme nejdříve tento pojem definovat, abychom skutečně chápali, o čem mluvíme. Víte, že se slovo přenos původně ražené Freudem stalo hovorovým termínem; dokonce našlo svou cestu do širší veřejnosti. Obecně se tím myslí nevhodná závislost na někom, jakýsi přílnavý druh vztahu.

Výraz „přenos“ (angl. „*transference*“, pozn. př.) je překladem německého slova *Übertragung*. Doslovně znamená *Übertragung*: přenést něco z jednoho místa na druhé. Slovo *Übertragung* se také užívá v metaforickém smyslu k označení přenesení z jedné formy do druhé. Proto je v němčině synonymem se slovem *Übersetzung* to znamená překlad (angl. translation).

Psychologický proces přenosu je specifickou formou obecnějšího procesu projekce. Je důležité spojit tyto dva pojmy a uvědomit si, že přenos je zvláštním případem projekce aspoň já to tak chápu. Každý má samozřejmě právo užívat tohoto výrazu svým vlastním způsobem.

Projekce je obecný psychologický proces, jenž přenáší subjektivní obsahy jakéhokoli druhu na objekt. Například když řeknu, „Tato místnost má žlutou barvu“, je to projekce, protože na objektu samém žádná žlutá není; žlutá existuje pouze v nás. Jak víte, barva je

naš subjektivní prožitek. Stejně je tomu, slyším-li zvuk; je to projekce, protože zvuk sám o sobě neexistuje; je to zvuk v mé hlavě, je to psychologický jev, který projikují.

Přenos je obvykle proces, jenž se odehrává mezi dvěma lidmi, a ne mezi lidským subjektem a fyzickým objektem, i když jsou zde výjimky, kdežto obecnější mechanismus projekce, jak jsme viděli, se může právě tak dobře vztahovat na fyzické objekty. Mechanismus projekce, jímž jsou subjektivní obsahy přenášeny na objekt a jeví se, jako by k němu patřily, není nikdy volním aktem, a přenos jako specifická forma projekce není z tohoto pravidla žádnou výjimkou. Nemůžete vědomě a záměrně projikovat, protože potom neustále víte, že projikujete své subjektivní obsahy, tudíž je nemůžete umístit do objektu, neboť víte, že ve skutečnosti patří k vám. Při projekci je zjevný fakt, se kterým jste konfrontováni v objektu, ve skutečnosti iluzí; ale vy se domníváte, že to, co v objektu pozorujete, není subjektivní, ale že je to něco, co objektivně existuje. Proto je projekce zrušena, když zjistíte, že zjevně objektivní fakta jsou ve skutečnosti subjektivními obsahy. Potom jsou tyto obsahy spojeny s vaší psychologií a nemůžete je už připisovat objektu.

Někdy si je člověk zřejmě zcela vědom svých projekcí, i když nezná jejich plný rozsah. A ona část, které si není vědom, zůstává nevědomá a jeví se stále, jako by patřila objektu. To se často stává v praktické analýze. Například řeknete: „Podívejte se, promítáte jednoduše obraz svého otce do toho muže nebo do mne“, a domníváte se, že je to naprosto uspokojivé vysvětlení a úplně postačující k rozpuštění projekce. Možná, že je to uspokojivé pro lékaře, ale ne pro pacienta. Neboť je-li v ní projekci ještě něco více, pacient bude v projekci pokračovat. Nezávisí to na jeho vůli; je to jednoduše jev, který se produkuje sám. Projekce je automatický, spontánní

fakt. Je jednoduše zde; nevíte, jak se to děje. Prostě ji tam najdete. A toto pravidlo, jež platí obecně pro projekci, platí také pro přenos. Přenos je něco, co je prostě zde. Pokud vůbec existuje, je zde a priori. Projekce je vždy nevědomý mechanismus, proto ji vědomí nebo vědomé postřehnutí zničí.

Jak jsem již řekl, je přenos přesně vzato projekce, která se odehrává mezi dvěma jedinci a která zpravidla má emocionální a nutkavý ráz. Emoce samy o sobě jsou vždy v určité míře pro subjekt něčím, co jej uchvacuje a přemáhá, protože jsou to mimovolné, bezděčné stavy, které překonávají záměry já. Navíc lpí na subjektu a on je nemůže od sebe oddělit. Avšak tento bezděčný stav subjektu je současně projikován do objektu a tím se vytváří vazba, která nemůže být přerušena a má na subjekt nutkavý vliv.

Emoce se nedají oddělit jako ideje nebo myšlenky, protože jsou identické s určitými fyzickými stavy, a proto jsou hluboce zakořeněny v hmotné podstatě těla. Proto emoce projikovaných obsahů tvoří vždy jakési spojení, určitý druh dynamického vztahu mezi subjektem a objektem, a to je přenos. Přirozeně tato emocionální vazba nebo most či elastická struna může být, jak víte pozitivní nebo negativní.

Projekce emocionálních obsahů má vždy zvláštní vliv. Emoce jsou nakažlivé, protože jsou hluboce zakořeněny v sympatickém systému; odtud slovo „sympathicus“ (řecky: sympaton - soucit, pozn. překl.). Jakýkoli proces emocionálního charakteru okamžitě vyvolá podobné procesy u jiných. Když jste v davu, který je pod vlivem nějaké emoce, určitě se dostanete do vlivu stejné emoce. Předpokládejme, že jste v zemi, kde se hovoří jazykem, kterému vy nerozumíte, a někdo řekne vtip a lidé se smějí; vy se pak idiotsky smějete také jednoduše proto, že se nemůžete zdržet smíchu. Také když jste v davu,

jenž je politicky vzrušen, nemůžete si pomoci, abyste nebyl vzrušen také, dokonce i když vůbec nesdílíte názory těch ostatních, protože emoce má sugestivní účinek. Francouzští psychologové se zabývali touto „contagion mentale“ („duševní nákazou“) a existují o tomto předmětu některé velmi dobré knihy, zvláště Le Bonova *The Crowd: A Study of the Popular Mind* (česky: *Duše davu*. Praha 1947).

V psychoterapii sama skutečnost, že pacient má emoce, má vliv na lékaře, i když on sám se úplně distancuje od emočních obsahů pacienta. A je velkou chybou, jestliže si lékař myslí, že se nad to dokáže sám dostat. Nemůže udělat více než to, že si uvědomí skutečnost, že to má na něj vliv. Jestliže to nevidí, je příliš povznesen a nemluví k věci. Je to dokonce jeho povinnost akceptovat pacientovy emoce a obrážet je. To je důvod, proč odmítám dávat pacienta na pohovku a sedět za ním. Své pacienty dávám před sebe a mluvím k nim jako mluvím jedna přirozená lidská bytost k druhé, projevují se úplně a reagují bez rezervovanosti. Pamatuji se velmi dobře na jednu starší, asi osmapadesátiletou ženu rovněž lékařku ze Spojených států. Přišla do Curychu ve stavu naprostého zmatku. Byla tak popletená, že jsem nejdříve myslel, že se napůl zbláznila, dokud jsem nezjistil, že prošla analýzou. Vyprávěla mi určité věci, které ve svém zmatku udělala a bylo celkem zřejmé, že by tyto věci nikdy neudělala, kdyby její analytik byl lidská bytost, a ne mystická šifra, která seděla za ní, příležitostně pronesla moudré slovo z oblaků a nikdy neprojevila nějakou emoci. Takže se zcela ztratila ve svých vlastních mlhách a učinila některé pošetilé věci, kterým on mohl velmi lehce zabránit, kdyby se býval choval jako lidská bytost. Když mi to všechno vyprávěla, měl jsem přirozeně emocionální reakci a zaklel jsem či udělal něco podobného. Načež ona vystřelila ze své židle a vyčítavě řekla: „Ale Vy máte emoci!“ Odpověděl jsem „Proč ne? Mám na

emoci přece naprosté právo.“ „Ale jste analytik!“, namítala. Řekl jsem, „Ano, jsem analytik a mám emoce. Myslíte si, že jsem idiot nebo katatonik?“ „Ale analytici přece nemají žádné emoce.“ Poznamenal jsem, „Nuže, Váš analytik zřejmě neměl žádné emoce, a byl to smím-li to tak říci blázen!“ Tento jediný okamžik jí všechno vyjasnil. Řekla, „Díky bohu! Teď vím, kde jsem.“

Vím, že proti mně je lidská bytost, která má lidské emoce!“ Má emocionální reakce jí dala orientaci. Nebyla myslící typ, byla citový typ, a potřebovala proto tento druh orientace. Ale její analytik byl člověk, jenž prostě myslel a existoval jen ve svém intelektu a neměl žádné spojení s jejím citovým životem.

Byla vysoce emocionální sanguinický typ člověka, jenž potřeboval emocionalitu a citové gesto jiné lidské bytosti, aby se necítila osamělá. Jestliže máte léčit citový typ a vy hovoříte výlučně o intelektuálních záležitostech, je to stejné, jako kdybyste vy jako jediný intelektuál mluvil ke společnosti citových typů.

Byl byste úplně ztracen; cítil byste se jako byste byl na severní točně, protože by vám nerozuměli, nikdo by nereagoval na vaše myšlenky. Všichni lidé by byli strašně milí a vy byste se cítil úplně trapně, protože by nereagovali na váš způsob myšlení.

Člověk musí lidem vždy odpovídat v jejich hlavní funkci, jinak se nevytvoří žádný kontakt. Takže abych mohl ukázat svým pacientům, že jejich reakce dospěly do mého systému, musím sedět proti nim, aby mohli číst reakce v mém obličejí a viděli, že je poslouchám.

Kdybych seděl za nimi, mohu zívat, mohu spát, mohu odbočit ve svých vlastních myšlenkách a mohu dělat, co chci. Nikdy nevědí, co se se mnou děje, a tak zůstávají v autoerotickém a izolovaném stavu, jenž pro normální lidi není dobrý. Samozřejmě kdyby se připravovali pro existenci jako poustevníci v Himaláji, bylo by to něco jiného.

Pacientovy emoce jsou vždy lehce nakažlivé a jsou velmi nakažlivé, jestliže obsahy, které pacient promítá do analytika, jsou identické s analytikovými vlastními nevědomými obsahy. Potom oba spadnou do stejné temné díry nevědomí a dostanou se do stavu participace. Je to jev, který Freud popsal jako protipřenos (angl. *countertransference*, něm. *Gegenübertragung*, pozn. př.). Skládá se ze vzájemné projekce a spoutání jeden druhého vzájemným nevědomím. Participace, jak jsem vám řekl, je charakteristická pro psychologii primitivů, situace pro psychologickou úroveň, na níž neexistuje žádné vědomé rozlišení mezi subjektem a objektem. Obapolná nevědomost je ovšem velmi matoucí jak pro analytika, tak pro pacienta; je ztracena veškerá orientace a taková analýza končí katastrofou.

Ani analytikové nejsou absolutně dokonalí a může se stát, že příležitostně jsou v určitých hlediscích nevědomí. Proto jsem již odedávna trval na tom, že by se analytici sami měli podrobovat analýze; měli by mít otce zpovědníka nebo matku zpovědnici. Dokonce i papež se musí přes veškerou svou neomylnost pravidelně zpovídat, a to ne nějakému monsignorovi nebo kardinálovi, ale obyčejnému knězi. Není-li analytik se svým nevědomím objektivně v kontaktu, není vůbec žádná záruka, že pacient nespadne do nevědomí analytika. Pravděpodobně také všichni znáte určité pacienty, kteří disponují ďábelskou lstivostí při hledání slabého místa, zranitelného místa v analytikově psýché. K tomuto místu se snaží připoutat projekce ze svého vlastního nevědomí. Říká se obvykle, že je to charakteristické pro ženy, ale není to pravda, muži dělají přesně totéž. Vždy si najdou v analytikovi toto zranitelné místo a on si může být jistý, že kdykoliv se do něho něco dostane, bude to přesně v onom místě, kde je bez obrany. To je místo, kde je sám nevědomý a kde je schopen dělat přesně stejné projekce jako pacient. Pak nastává stav participace nebo přesněji řečeno

stav osobní kontaminace skrze obapolnou nevědomost. Existuje samozřejmě řada názorů na přenos a všichni jsme poněkud předpojatí definicí, kterou nám dal Freud; existuje tendence myslet si, že je to vždycky záležitost erotického přenosu. Ale má zkušenost nepotvrdila teorii, že jsou projikovány výhradně erotické obsahy nebo infantilní záležitosti. Podle mé zkušenosti může být projikováno cokoliv a erotický přenos je pouze jednou z mnoha možných forem přenosu. V lidském nevědomí existují mnohé další obsahy, které mají tak vysoce emocionální povahu, a ty se mohou projikovat právě tak jako sexualita. Všechny aktivované obsahy nevědomí mají tendenci objevovat se v projekci. Je to dokonce pravidlo, že nevědomý obsah, jenž je konstelován, projeví se nejdříve jako projekce. Jakýkoliv aktivovaný archetyp se může objevit v projekci buď do nějaké vnější situace nebo do lidí nebo do okolností – zkrátka do objektů všeho druhu. Existují dokonce přenosy na zvířata a na věci.

Nedávno jsem měl zajímavý případ neobyčejně inteligentního muže. Vysvětlil jsem mu projekci, kterou „udělal“; promítal svůj nevědomý obraz ženy do skutečné ženy a sny ukazovaly velmi jasně, kde se právě skutečná osoba úplně odlišovala od jeho očekávání. „Sedělo to“, byla to pravda. Potom řekl, „Kdybych to věděl před dvěma lety, ušetřil bych 40 000 franků!“ Zeptal jsem se „Jak to?“ „Nuže, kdosi mi ukázal starou egyptskou sochu a já jsem se do ní okamžitě zamiloval. Byla to egyptská kočka, opravdu nádherná věc.“ Okamžitě ji koupil za 40 000 franků a položil ji na okraj krbu ve svém přijímacím pokoji. Ale pak zjistil, že ztratil klid své duše. Jeho kancelář byla o poschodí níže a on musel téměř každou hodinu odskočit z práce, aby se mohl podívat na kočku a když uspokojil svou touhu, vrátil se zpět ke své práci jen proto, aby po nějakém čase šel opět nahoru. Tento neklid se stal tak nepříjemným, že umístil kočku na stůl přímo proti sobě aby zjistil, že už vůbec nemůže

pracovat! Potom ji musel zamknout do podkroví, aby se osvobodil z jejího vlivu a musel vzdorovat ustavičnému pokušení otevřít krabici a podívat se opět na kočku. Když pochopil svou obecnou projekci ženského obrazu, protože kočka samozřejmě symbolizuje ženu – celé kouzlo a fascinace sochou zmizely.

To byla projekce do fyzického objektu, jež přeměnila kočku v živou bytost, ke které se musel stále vracet, jako se někteří lidé vrací k analytikovi. Jak víte, analytik je často obviňován z toho, že má hadí oči, že magnetizuje nebo hypnotizuje lidi, že je nutí, aby se k němu vraceli, že je nenechává odejít. Existují některé výjimečně špatné případy protipřenosu, kdy analytik skutečně nemůže nechat pacienta odejít; ale obvykle jsou taková obvinění nejčastějším výrazem velmi nepříjemného druhu projekce, která se pak může dokonce vystupňovat k persequčním myšlenkám.

Intenzita přenosového vztahu odpovídá vždy důležitosti jeho obsahu pro subjekt. Jedná-li se o obzvláště intenzivní přenos, můžeme si být jisti, že obsahy projekce jakmile jsou vyčleněny a uvědomeny budou mít pro pacienta právě takovou důležitost, jako měl přenos. Když se přenos zhroutl, nezmezí do vzduchu; jeho intenzita nebo odpovídající množství energie se objeví na jiném místě například v jiném vztahu nebo v jiné důležité psychologické formě. Protože intenzita přenosu je intenzivní emoce, která je opravdu vlastnictví pacienta. Když je přenos zrušen, všechna tato projekovaná energie se vrací zpět do subjektu a on pak disponuje pokladem, jenž byl předtím v přenosu jednoduše promarněn.

Nyní bychom měli říci několik slov o etiologii přenosu. Přenos může být zcela spontánní a nevyprovokovanou reakcí, něco jako „lásku na první pohled“. Samozřejmě přenos by se nikdy neměl chybně považovat za lásku; nemá totiž s láskou vůbec co činit. Přenos pouze zneužívá lásku. Může se zdát, jako by přenos byla láska a

nezkušení analytici dělají chybu, že jej považují za lásku a pacient dělá stejnou chybu a říká, že je zamilován do analytika. Ale není vůbec zamilován.

Přenos může příležitostně vzniknout dokonce ještě před prvním pohledem, to znamená před léčením nebo mimo ně. A když se to stane osobě, která potom nepřijde na analýzu, nemůžeme zjistit příčiny. Ale to vše tím více poukazuje na to, že to nemá vůbec co činit se skutečnou osobností analytika.

Jednou ke mně přišla dáma, kterou jsem viděl tři týdny předtím na společenské recepci. Dokonce jsem s ní ani nepromluvil, mluvil jsem pouze s jejím manželem a znal jsem ho dosti povrchně. Paní mi potom napsala o konzultaci, tak jsem ji objednal. Přišla a když byla ve dveřích mé ordinace, řekla „Nechci vstoupit.“ Odpověděl jsem „Nemusíte vstoupit; můžete samozřejmě odejít! Nemám absolutně žádný zájem na tom, abyste zde byla, nechcete-li sama přijít.“ Nato řekla „Ale já musím!“ Odpověděl jsem „Já Vás nenutím.“ „Ale přinutil jste mě přijít.“ „Jak jsem to mohl udělat.“ Myslel jsem, že je pomatená, ale nebyla vůbec pomatená, měla pouze přenos, který ji ke mně přitahoval.

V mezidobí provedla určitý druh projekce a tato projekce měla pro ni tak vysokou emocionální hodnotu, že jí nemohla odolat; byla ke mně magicky přitahována, protože ta elastická struna byla pro ni příliš silná.

V průběhu její analýzy jsme přirozeně zjistili, jaké byly obsahy tohoto nevyprovokovaného přenosu.

Obvykle se přenos vytvoří teprve během analýzy. Velmi často je to způsobeno potížemi v navazování kontaktu, ve vytvoření emocionální harmonie mezi lékařem a pacientem – situace to, co francouzští psychologové v dobách hypnotické a sugestivní psychoterapie nazývali „le rapport“. Dobrý raport znamená, že lékař a pacient spolu dobře vycházejí, že dovedou spolu skutečně hovořit a že je mezi nimi určité množství vzájemné důvěry.

V dobách hypnoterapeutů samozřejmě celý hypnotický a sugestivní účinek závisel na existenci nebo neexistenci raportu. Když je raport mezi analytikem a pacientem obtížné vytvořit kvůli osobnostním rozdílům, které brzdí terapeutický efekt, nedostatek kontaktu v analytické léčbě způsobuje, že nevědomí pacienta se snaží překlenout tuto vzdálenost vybudováním kompenzačního mostu. Protože zde není žádná společná půda, žádná možnost vytvořit nějaký druh vztahu, pokouší se zaplnit tuto mezeru vášnivý cit nebo se tuto mezeru snaží zaplnit erotická fantazie.

Stává se to často lidem, 45vyso obvykle odporují jiným lidem – buď proto, že mají komplex méněcennosti nebo kvůli megalomanii nebo z jiných příčin – a kteří jsou psychologicky velmi izolováni. Potom ze strachu, že by se mohli ztratit, jejich povaha způsobí divoké úsilí emocí, aby se připoutali k analytikovi. Jsou zoufalí, že on jim snad také nebude rozumět; takže se snaží příznivě naladit buď okolnosti nebo analytika nebo svůj vlastní odpor jakýmsi druhem sexuální přitažlivosti.

Všechny tyto kompenzační jevy mohou být též obráceny a vztahují se právě tak na analytika. Předpokládejme například, že analytik má léčit ženu, jež ho nijak zvlášť nezajímá, ale najednou odhalí, že má o ni sexuální fantazie. Nepřeji analytikům, aby měli takové fantazie, avšak mají-li je, měli by si je, pokud možno uvědomit, protože je to důležitá informace z jejich nevědomí, že jejich lidský kontakt s pacientkou není dobrý, že je tam narušení raportu. Proto analytikovo nevědomí vyrovnává nedostatek dosti dobrého lidského raportu tím, že mu vnutí fantazii, aby se překryla vzdálenost a vybudoval most. Tyto fantazie mohou být vizuální, může to být určitý cit nebo vjem – například sexuální vjem. Jsou nepochybně znamením toho, že analytikův postoj k pacientovi je špatný, že ho přeceňuje nebo podceňuje nebo mu nevěnuje náležitou pozornost. Náprava tohoto postoje

může být také vyjádřena sny. Takže když se vám zdá o pacientovi, dávejte vždy pozor a snažte se postřehnout, zda vám sen ukazuje, kde snad děláte chybu. Pacienti jsou nesmírně vděční, když jste v tomto ohledu čestní a pociťují to velmi, když jste nečestní nebo nedbalí.

Měl jsem jednou velmi instruktivní případ. Léčil jsem mladou asi dvaadvacetiletou nebo čtyřicetiletou dívku. Měla velmi zvláštní dětství; narodila se na Jávě ve velmi dobré evropské rodině a měla domorodou chuť. Jak se to stává s dětmi narozenými v koloniích, dostaly se jí exotické prostředí a ta zvláštní, v tomto případě dokonce barbarská civilizace pod kůži a touto zvláštní atmosférou byl poněkud infikován celý emocionální a instinktivní život dítěte.

Tato atmosféra je něco, co si běloch na východě sotva kdy uvědomuje; je to psychická atmosféra domorodce ve vztahu k bělochovi, atmosféra intenzivního strachu – strachu z krutosti, z bezohlednosti o obrovské a záhadné moci bělocha. Tato atmosféra nakazí děti narozené na Východě: vplíží se do nich strach a naplní je podvědomými fantaziemi o krutosti bělocha a jejich psychologie se zvláštním způsobem překrutí a jejich sexuální život dopadne často špatně. Trpí nevysvětlitelnými nočními můrami a panickými pocity a nejsou s to se přizpůsobit normálním okolnostem, když jde o problémy lásky, sňatku a podobně.

To byl případ této dívky. Dostala se beznadějně na scestí a zapletla se do velmi rizikových erotických situací a získala velmi špatnou pověst.

Osvojila si méněcenné způsoby chování; začala se malovat a pudrovat velmi nápadným způsobem, také začala nosit velké ozdoby, aby uspokojila primitivní ženu ve své krvi nebo spíše ve své kůži tak, aby se tato žena mohla připojit a pomohla jí žít. Protože nemohla a přirozeně ani nechtěla žít bez svých instinktů, musela dělat spoustu věcí, které ji přivedly velmi nízko. Například

velmi lehce podlehla špatnému vkusu; nosila strašné barvy, aby uspokojila primitivní nevědomí v ní, aby se připojilo, když chtěla zaujmout muže. Její výběr mužů byl však přirozeně také pod úroveň, a tak se dostala do příšerného zmatku. Její přezdívka byla „velká nevěstka z Babylónu“. Všechno to bylo samozřejmě velké neštěstí pro jinak slušnou dívku. Když přišla za mnou, vypadala skutečně odpudivě odporně, takže jsem se cítil velmi rozpačitě kvůli svým vlastním dcerám, když byla v mé kanceláři asi hodinu. Řekl jsem, „Podívejte se, nemůžete prostě takhle vypadat, vypadáte jako ...“, a řekl jsem něco velmi drastického. Byla z toho velmi smutná, ale nemohla si pomoci.

V té době jsem měl o ní tento sen: Byl jsem na nějaké hlavní cestě na úpatí vysokého kopce, na kopci byl zámek a v tom zámku vysoká věž, zámecká věž. Na vrcholku té vysoké věže byla lodžie, překrásná otevřená z mřížemi se sloupy a překrásnou mramorovou balustrádou a na té balustrádě seděla elegantní postava ženy. Vzhledl jsem vzhůru a musel jsem se podívat tak, že jsem ještě potom cítil bolest v šíji a ta postava byla má pacientka. Poté jsem se probudil a okamžitě jsem si pomyslel, „Nebesa! Proč mé nevědomí umístilo tu dívku tak vysoko?“ A ihned mne napadla myšlenka, „Pohlížel jsem na ni 47vysokaa.“ Protože jsem si skutečně myslel, že je špatná. Můj sen mi ukázal, že to byla chyba, a já jsem věděl, že jsem byl špatný lékař. Příštího dne jsem jí proto řekl: „Zdál se mi o Vás sen, v němž jsem se musel na Vás dívat tak vysoko, že mě bolela šíje, a příčina této kompenzace spočívá v tom, že jsem se na Vás díval zvysoka.“ Mohu Vám říci, že to udělalo zázrak! Žádné další problémy s přenosem, protože jsem s ní jednoduše dobře vycházel a setkal se s ní na správné úrovni.

Mohl bych vám vypravovat o řadě takových informativních snů o lékařově vlastním postoji. A když se opravdu snažíte být na stejné úrovni s pacientem, ani

příliš vysoko ani příliš nízko, když máte správný postoj, správné ocenění, potom budete mít mnohem méně problémů s přenosem. Neuchrání vás to úplně, ale určitě nebudete mít ty špatné formy přenosu, které jsou jen překompenzací za nedostatek raportu. Existuje ještě jiný důvod pro překompenzování přenosem v případě pacientů s naprosto autoerotickým postojem; jsou to pacienti, kteří jsou uzavřeni v autoerotické izolaci a mají silné brnění nebo tlustou zeď a hradby kolem sebe. Přesto však mají zoufalou potřebu lidského kontaktu a přirozeně touží po nějaké lidské bytosti mimo tyto stěny. Ale nic pro to neudělají. Nepohnou ani prstem a ani nikomu nedovolí, aby se přiblížil a z toho postoje dostanou přišerný přenos. Takových přenosů se nelze dotýkat, protože pacienti jsou velmi dobře zajištěni ze všech stran. Naopak, když se snažíte něco s přenosem dělat, považují to za určitý druh agrese a brání se tím více. Takže musíte nechat tyto lidi škvařit se ve vlastním sádle, dokud toho nemají dost a dobrovolně nevyjdou ze své pevnosti. Samozřejmě, že si budou stěžovat na nedostatek vašeho porozumění a podobně, ale jediná věc, kterou můžete udělat, je být trpělivý a říci: „Podívejte se, Vy jste uvnitř, nic neprojevujete a dokud nic neprojevíte, já také nemohu nic udělat.“

V takovém případě může přenos dosáhnout téměř bodu varu, protože jenom silný plamen přinutí tu osobu opustit svůj hrad. Samozřejmě, že to znamená velký výbuch; ale tento výbuch musí lékař snést klidně a pacient bude později velmi vděčný, že ho lékař nebral doslovně. Pamatuji se na případ jedné své kolegyně – a mohu vám o něm klidně vyprávět, protože ta kolegyně je již mrtvá.

Ze začátku byla na koni. Víte, že v Americe existují podivné instituce, které se nazývají university a colleges pro ženy; v našem technickém jazyce je nazýváme líhně animu (animus incubators), a ty ročně produkují množství otřesných osob. Nuže ona byla také takové ptáče.

Byla „velmi kompetentní“ a dostala se do nepříjemné přenosové situace. Byla analytička a měla případ ženatého muže, jenž se do ní šíleně zamiloval. Nebyla to ovšem láska, byl to přenos. Projikoval do ní, že ona si ho chce vzít, ale nechce připustit, zeje do něho zamilovaná, a tak nešetřil prostředky na květiny a čokolády a parádu pro ni, a nakonec jí hrozil dokonce revolverem. A tak musela okamžitě odjet a přišla za mnou.

Brzy se ukázalo, že nemá ani ponětí o citovém životě ženy. Byla v pořádku jako lékařka, ale cokoliv se týkalo sféry muže, bylo jí absolutně cizí. Byla dokonce blaženě neznalá mužské anatomie, protože na univerzitě, kde studovala, se pitvala pouze ženská těla. Dovedete si tudíž představit situaci, v níž jsem se ocitl.

Přirozeně jsem viděl, co přijde, a viděl jsem hned, proč ten muž padl do pasti. Nebyla si sama sebe vůbec vědomá jako žena; byla jen mužským duchem s křídly vespod a celé ženské tělo neexistovalo: její pacient byl přirozeně přinucen mezeru zaplnit. Musel jí dokázat, že muž existuje a že muž má právo, když ona je žena aby na něho reagovala. Byla to její neexistence jako ženy. která nalíčila past. Samozřejmě, že on byl stejně nevědomý, protože vůbec neviděl, že ona jako žena neexistuje.

Vidíte, že on byl také takový ptáček sestávající jen z hlavy a křídel. Také nebyl muž. Často zjišťujeme, že Američané jsou strašně nevědomí sami sebe. Někdy si najednou sami sebe uvědomí a pak dostanete ty zajímavé příběhy o slušných mladých dívkách, jež se seberou a utečou s Číňany nebo s černochoy, poněvadž u Američanů ona primitivní vrstva, s jejíž akceptací máme my poněkud problémy, je pro ně nepříjemná, protože je ještě nižší. Je to stejný jev jako „stát se černým“ nebo „stát se domorodým“ v Africe.

Nyní se tito dva lidé dostali do strašné přenosové situace a člověk by mohl říci, že jsou oba úplně blázniví, a

proto žena musela utéci. Léčení bylo samozřejmě naprosto jasné. Musela si uvědomit sama sebe jako ženu a žena si nikdy sama sebe neuvědomí do té doby, dokud nedokáže akceptovat fakt, že má své city. Proto její nevědomí zařídilo báječný přenos na mě, což ona samozřejmě nepřijala a já jsem jí to ani nevnucoval. Byla právě takovým případem úplné izolace a konfrontovat ji s jejím přenosem by ji pouze bývalo přinutilo do obranné pozice, která by samozřejmě pokazila účel léčby. Proto jsem o tom nikdy nemluvil a nechal jsem jen věci běžet a klidně pracoval na snech. Sny - jak to činí stále - nás nepřetržitě informovaly o pokroku jejího přenosu. Viděl jsem přicházet vyvrcholení a věděl jsem, že jednoho dne dojde k náhlé explozi.

Samozřejmě, že bude trochu nepříjemná a velmi emocionální, jak jste možná sami zjistili z vlastní zkušenosti; předvídal jsem velmi sentimentální situaci. Nuže s tím se musíte prostě vyrovnat; nemůžete tomu zabránit. Po šesti měsících velmi klidné a pečlivé systematické práce se již nemohla zdržet a najednou téměř vykřikla, „Ale já Vás miluji!“ A pak se zhroutila, klesla na kolena a počínala si velmi zmateně.

Takový okamžik musíte prostě vydržet. Je to opravdu strašné mít 34 let a najednou zjistit, že jste lidský. Pak vám to ovšem přijde jako velké sousto, a to sousto je často nestravitelné. Kdybych jí býval před šesti měsíci řekl, že přijde chvíle, kdy bude dělat vyznání lásky, vyskočila by do stropu. Byla ve stavu autoerotické izolace a vzrůstající plamen, stoupající oheň jejích emocí se nakonec propálil skrze zdi a přirozeně všechno vyústilo v jakýsi druh organické erupce. Ta událost zlepšila její stav a v té chvíli se vyřešila dokonce i přenosová situace v Americe.

Pravděpodobně si myslíte, že to všechno zní pěkně chladnokrevně. Ve skutečnosti můžete takovou situaci zvládnout slušné pouze tehdy, když se nechováte, jako

byste byli nadřazeni. Musíte ten proces doprovázet a snížit své vědomí a vcítit se do situace, abyste se příliš nelišili od svého pacienta; jinak se cítí příliš trapně a bude mít potom ten nejhroznější odpor. Proto je velmi dobré mít v zásobě sentimenty, které si potom můžete dovolit využít při takové příležitosti. Samozřejmě, že to vyžaduje určitou zkušenost a rutinu, aby se udeřilo na správnou notu. Není to vždy lehké, ale člověk musí překlenout tyto trapné chvíle tak, aby pacientovy reakce nebyly tak špatné.

Zmiňoval jsem se již o další příčině přenosu, a tou je vzájemná společná nevědomost a kontaminace. Příklad, o němž jsem vám právě vyprávěl, poskytuje příklad takové vzájemné nevědomosti. Kontaminace pomocí společné nevědomosti se stává pravidlem, jestliže má analytik nedostatek adaptace podobný jako pacient; jinými slovy, když je neurotický. Pokud je analytik neurotický, ať již je jeho neuróza dobrá nebo špatná, má někde otevřenou ránu, někde jsou otevřené dveře, které nekontroluje a tudíž se pacient dostane dovnitř a potom je analytik kontaminován. Proto je důležitým požadavkem, že by analytik toho měl o sobě vědět co nejvíce.

----- ----- -----
----- -----

*Žít rozumně a v souladu s realitou je jediný požadavek,
který si psychoterapie může nárokovat, jestliže chce
být účinnou metodou*

© Jiří Adamec

VĚDOMÍ A NEVĚDOMÍ
PODPRAHOVÉ FUNKCE NAŠÍ PSYCHIKY
PSYCHOANALÝSA V PRAXI

Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie

Neprodejný výtisk.

2021

A6, 100 výtisků

ISBN 978-80-87234-113-X